

Anna Zellma
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Rola zawodowa nauczyciela wychowania do życia w rodzinie

- Słowa kluczowe:** nauczyciel wychowania do życia w rodzinie, szkoła, rodzina, wychowanie, nauczanie, profilaktyka, opieka.
- Keywords:** teacher of education for family life, school, family, education, teaching, prevention, care.
- Schlüsselworte:** Lehrer für Erziehung zum Leben in der Familie, Schule, Familie, Erziehung, Lehre, Prophylaxe, Pflege.

Bycie nauczycielem wychowania do życia w rodzinie opiera się na różnych właściwościach osobowych i kompetencjach zawodowych. Stanowi wypadkową uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych. Uwarunkowania te wynikają przede wszystkim z obowiązującego prawa oświatowego, kwalifikacji i powinności zawodowych nauczyciela wychowania do życia w rodzinie czy też jego właściwości osobowych oraz założeń programowych kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. W znacznym stopniu decydują o ciągłych zmianach i modyfikacjach w obszarze określonej roli zawodowej. Również przemiany zachodzące w rzeczywistości społeczno-kulturowej, potrzeby i zainteresowania uczniów oraz oczekiwania rodziców generują nowe zadania edukacyjne, które nauczyciel wychowania do życia w rodzinie zobowiązany jest podjąć i zrealizować. Wskazują też na konieczność ciągłego doskonalenia samego siebie, własnych cech i komponentów osobowościowych. To bogactwo czynników zewnętrznych i wewnętrznych w znacznym stopniu decyduje o jakości aktywności zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie, a tym samym o właściwym wypełnianiu jego roli zawodowej. Jednocześnie sprawia, że trudno jednoznacznie określić obszar jego pracy dydaktyczno-wychowawczej. Można jedynie wskazać na podstawowe kwestie, które określają ramy roli zawo-

dowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie oraz uwrażliwić na potrzebę rozwijania kreatywności, refleksyjności, samodzielności w myśleniu i działaniu pedagogicznym. W takiej sytuacji uzasadnione wydaje się podjęcie problematyki określonej w tytule niniejszego opracowania.

Analizując rolę zawodową nauczyciela wychowania do życia w rodzinie, zwróci się uwagę na jego działalność dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą. Wymienione rodzaje aktywności są bowiem ważnym wyznacznikiem roli zawodowej każdego nauczyciela. W odniesieniu do nauczyciela wychowania do życia w rodzinie zostaną ukonkretnione przez specyfikę zajęć fakultatywnych oraz ich założenia programowe. To właśnie nauczyciel wychowania do życia w rodzinie, mając określone ramy programowe, projektuje i realizuje odpowiednie działania edukacyjne, w zależności od czasu, miejsca, środowiska materialnego, grupy uczniów, własnej wiedzy i umiejętności oraz dostępnych środków dydaktycznych. Sytuacja ta nakłada na niego konieczność właściwego rozumienia roli zawodowej nie tylko w teorii, ale także w praktyce pedagogicznej oraz respektowania obowiązujących uregulowań prawnych, zawartych w dokumentach oświatowych. By sprostać roli zawodowej nauczyciel wychowania do życia w rodzinie jest zobowiązany dostosować własne właściwości osobowe, potrzeby, ideały i kompetencje do wymagań oświatowych i oczekiwań społeczeństwa. Wymagania te koncentrują się wokół nauczania, wychowania, profilaktyki i opieki.

Wokół rozumienia roli zawodowej

W polskiej myśli pedeutologicznej, podobnie jak w praktyce pedagogicznej, termin „rola zawodowa” jest stosunkowo rzadko używany¹. Zwykle bowiem aktywność edukacyjną nauczyciela określa się za pomocą zadań i funkcji rozpatrywanych w kategoriach nauczania, wychowania, profilaktyki i opieki². Niejednokrotnie też badacze stosują określenia, które wskazują na powinności zawodowe nauczycieli³. W tym kontekście posługują się czasownikiem modalnym, który wymusza określenie – za pomocą innego czasownika w bezokoliczniku – czynności, które nauczyciel zobowiązany jest podejmować w pracy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej. Przykładowo tak w teorii, jak i w praktyce,

¹ Zob. np. H. Kwiatkowska, *Pedeutologia*, Warszawa 2008; Idem, *Tożsamość nauczycieli. Między anomią i autonomią*, Gdańsk 2005.

² Zob. np. K. Denek, *Nauczyciel między ideałem a codziennością*, Poznań 2012; U. Szuścik, E. Kochanowska, E. Majzner (red.), *Nauczyciel i jego rola w sytuacji zmian społecznych i edukacyjnych: współczesne wyzwania*, Kraków 2014.

³ Ibidem.

często pojawiają się stwierdzenia typu: nauczyciel powinien być przykładem, dobry nauczyciel powinien wykazywać kreatywność, współczesny nauczyciel powinien stosować nowe technologie w czasie lekcji. Zdefiniowanie zatem „roli zawodowej” w odniesieniu do nauczyciela wychowania do życia w rodzinie wydaje się być niełatwe. Dla jednych termin ten będzie wymagał użycia liczby mnogiej, bo liczba pojedyncza może sugerować tylko jeden obszar powinności zawodowych, inni skłonni są do posługiwania się kategorią „zadania nauczyciela” lub „funkcje nauczyciela”. Takie podejście wydaje się marginalizować społeczny kontekst zawodu nauczyciela wychowania do życia w rodzinie, wówczas pomija się bowiem wiele debat prowadzonych na gruncie teorii i praktyki. Nie uwzględnia też współczesnych wyzwań edukacyjnych, przed którymi staje nauczyciel wychowania do życia w rodzinie⁴.

Właściwe rozumienie „roli zawodowej” w odniesieniu do nauczyciela wychowania do życia w rodzinie wymaga odwołania do zakresu znaczeniowego rzeczownika „rola” i przymiotnika „zawodowa”. W *Słowniku języka polskiego* pierwsze pojęcie jest definiowane m.in. jako: „udział i znaczenie kogoś lub czegoś w jakichś okolicznościach, w jakimś przedsięwzięciu”⁵ oraz „jako zadanie do spełnienia”⁶. Wydaje się zatem, że zostały uwzględnione elementy ważne dla aktywności zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Nauczyciel odpowiedzialny za prowadzenie tego rodzaju zajęć uczestniczy bowiem w realizacji zadań edukacyjnych w szkole i spełnia ważną rolę w procesie wspomagania uczniów w integralnym rozwoju.

Uściślenia terminologicznego wymaga również pojęcie „zawód”. Według *Słownika języka polskiego* pojęcie to określa „wyuczone zajęcie wykonywane w celach zarobkowych”⁷. Z kolei w *Encyklopedii pedagogicznej XXI wieku* stwierdza się, że „zawód jest to wykonywanie zespołów czynności społecznie użytecznych, wyodrębnionych na skutek podziału pracy, wymagających od pracownika odpowiedniej wiedzy i umiejętności, a także cech psychofizycznych, warunkujących wykonywanie zadań zawodowych powtarzanych systematycznie i będących źródłem utrzymania dla pracownika i jego rodziny”⁸. Takie definiowanie zawodu wydaje się znaczące dla analiz podjętych w niniejszym opracowaniu. Aktywność edukacyjna nauczyciela wychowania do życia w rodzinie należy

⁴ Obecnie do takich wyzwań należy m.in. idea gender i jej wpływ na współczesne, alternatywne wobec małżeństwa i rodziny, modele życia w ponowoczesności. Zob. o tym np. w: K. Slany, J. Struzik, K. Wojnicka, *Gender w społeczeństwie polskim*, Kraków 2011.

⁵ *Rola*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/rola.html> (3.01.2016).

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Zawód*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/zaw%C3%B3d.html> (3.01.2016).

⁸ Z. Wiatrowski, *Zawód*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 7, Warszawa 2008, s. 848.

do wyuczonych, potwierdzonych odpowiednimi kwalifikacjami czynności zawodowych, za które otrzymuje się wynagrodzenie.

Na podstawie wyżej przywołanych definicji można przyjąć, że termin „rola zawodowa” określa udział w wykonywaniu zadań społecznie przypisanych do konkretnej profesji. Wskazuje też na oczekiwania, jakie wobec jednostki reprezentującej konkretną grupę zawodową ma społeczeństwo⁹. Określa również zespół praw i obowiązków oraz nakazów i zakazów wynikających z zajmowanej pozycji zawodowej¹⁰. Tak definiowana rola zawodowa wydaje się znacząca w kontekście aktywności edukacyjnej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Pozwala określić jego zaangażowanie zawodowe w kategoriach nauczania, wychowania, profilaktyki i opieki oraz wskazać na wynikające z tego prawa i obowiązki.

Rola zawodowa stanowi jeden z elementów w uporządkowanej strukturze funkcjonowania społecznego człowieka. Wiąże się z innymi rolami społecznymi (np. matki, żony, męża, ojca, córki, syna, ucznia, nauczyciela)¹¹. Warunkowana jest zarówno czynnikami wewnętrznymi (np. osobowością, obrazem samego siebie), jak też zewnętrznymi (np. środowiskiem pracy, systemem norm obowiązujących w społeczeństwie). Zwykle też wiąże się ze statusem społecznym¹². Poszczególne zawody, w tym także zawód nauczyciela, zajmują bowiem określone miejsce w hierarchii prestiżu społecznego¹³. Zatem rolę zawodową w odniesieniu do nauczyciela wychowania do życia w rodzinie można rozpatrywać jako oczekiwania normatywne społeczeństwa dotyczące aktywności zawodowej tej grupy nauczycieli, uregulowane prawem oświatowym, wzmocnione opiniami społecznymi, które ukształtowały się na temat pracowników oświaty, przyswojone przez tę grupę nauczycieli i ukonkretnione w ich działaniu zawodowym. Do tego dodać trzeba specyficzne właściwości osobowe i kompetencje zawodowe nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Wraz z uwarunkowaniami społeczno-kulturowymi wpływają one nie tylko na jakość postrzegania przez społeczeństwo roli zawodowej tej grupy nauczycieli, ale także na ich funkcjonowanie w różnych sytuacjach edukacyjnych.

⁹ Zob. szerzej o tym np. w: J. Szpemruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków 2012, s. 177–178.

¹⁰ Ibidem; por. S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1986, s. 288–289.

¹¹ J. Szpemruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, s. 177–178.

¹² W. Rutkowski, *Rola zawodowa i styl życia trenera*, Sport Wyczynowy 11–12(2001), s. 68.

¹³ Ibidem.

Aktywność dydaktyczna – nauczanie

Zgodnie z modelowymi założeniami programowymi kształcenia ogólnego aktywność dydaktyczna nauczyciela wychowania do życia w rodzinie koncentruje się wokół różnych aspektów życia w małżeństwie i rodzinie, życiu seksualnym człowieka, dojrzewaniu i dorastaniu, zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, wartości rodziny w życiu człowieka i społeczeństwa, problemach rozwojowych dzieci i młodzieży, metodach świadomej prokreacji, kompetencjach społecznych oraz zagadnieniach zdrowotnych i profilaktycznych¹⁴. Ma zatem wyraźny związek z procesem nauczania. Nie można jej jednak sprowadzać tylko do systematycznego przekazywania wiedzy o małżeństwie i rodzinie. Koniecznością staje się poszerzenie aktywności dydaktycznej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie o podejmowanie zagadnień związanych z problemami i potrzebami rozwojowymi uczniów oraz zastosowanie rozwiązań metodycznych, które stymulują uczniów do twórczego poszukiwania odpowiedzi na stawiane, często trudne, pytania. Co więcej, do jego obowiązków zawodowych należy też przekaz wiedzy na temat zdrowego stylu życia, higieny osobistej, tradycji rodzinnych, kontaktów interpersonalnych, znajomości swoich praw i obowiązków w rodzinie i społeczeństwie, sposobów przezwycięzania kryzysów w rodzinie i zagrożeń społecznych (np. wynikających z sytuacji stresowych, korzystania z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych) oraz przeciwdziałania uzależnieniom¹⁵. Stąd też wymaga się od nauczyciela wychowania do życia w rodzinie przede wszystkim rzetelnej wiedzy specjalistycznej, niekiedy nazywanej kierunkową oraz kompetencji metodycznych¹⁶. Sama bowiem znajomość problematyki określonej w dokumentach programowych nie wystarczy. Ważne wydają się również umiejętności metodyczne związane z prowadzeniem zajęć, zaciekawienie wspólnym poszukiwaniem z uczniami odpowiedzi na stawiane przez nich pytania. Tego rodzaju kompetencje nauczyciela wychowania do życia rodzinie bazują na wiedzy dotyczącej sposobów nauczania-uczenia się, planowania i realizacji lekcji zgodnie z celami kształcenia – wymaganiami ogólnymi i treściami nauczania – wymaganiami szczegółowymi oraz predyspozycjami, potrzebami i zainteresowaniami uczniów oraz na dobrej znajomości współczesnych problemów z zakresu życia małżeńsko-rodzinnego i umiejętności współdziałania z uczniami¹⁷.

¹⁴ Zob. *Podstawa programowa przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie*, <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2011/02/4i.pdf> (4.01.2016).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Zob. szerzej o tym np. w: A. Putyńska, L. Putyński, *Wychowanie do życia w rodzinie. Poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 2015, s. 6, 12–13.

¹⁷ *Ibidem*.

Uwzględniając wyżej wymienione uwarunkowania oraz przemiany społeczno-kulturowe i obowiązujące prawo oświatowe (w tym także podstawę programową kształcenia ogólnego) nauczyciel wychowania do życia w rodzinie planuje, organizuje i realizuje zajęcia edukacyjne. On też zobowiązany jest do projektowania przestrzeni klasy szkolnej, w której mają miejsce zajęcia z wychowania do życia w rodzinie. Spełniając rolę dydaktyka, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie – w miarę możliwości i stosownie do warunków lokalowych szkoły – ma dbać o odpowiednią aranżację wnętrza klasy szkolnej, w tym także o układ mebli, kolorystykę sali lekcyjnej, zagospodarowanie ścian klasy (np. zastosowanie plakatów edukacyjnych i plansz), okien i parapetów¹⁸. Aranżacja sali lekcyjnej, w której odbywają się zajęcia z wychowania do życia w rodzinie spełnia bowiem ważne funkcje dydaktyczne. W znacznym stopniu wpływa na efektywność nauczania-uczenia się, gdyż m.in. pozwala odpowiednio planować i realizować zajęcia, wspomaga proces zrozumienia treści, dostarcza pozytywnych doznań, ułatwia stymulowanie wielostronnej aktywności uczniów i rozbudzanie zainteresowania¹⁹.

Ważnym komponentem działania dydaktycznego nauczyciela wychowania do życia w rodzinie jest czuwanie nad procesem dydaktycznym oraz monitorowanie jego odpowiedniego przebiegu. U podstaw tych powinności zawodowych znajduje się dobra znajomość dydaktyki ogólnej i szczegółowej (określanej niekiedy terminem „przedmiotowa”) oraz dynamiki grupy²⁰. Co więcej, wymienione elementy wymagają umiejętności powiązania podejmowanej tematyki z aktualnymi problemami i potrzebami uczniów oraz zastosowania odpowiednich sposobów motywowania do aktywnego uczestnictwa w zajęciach z wychowania do życia w rodzinie²¹. Sprzyjają temu m.in. takie czynniki, jak: postawa, zaangażowanie, empatia, kompetencje nauczyciela oraz ciekawość poznawcza i zainteresowanie uczniów. Niemniej istotne są zarówno umiejętności odniesienia przekazywanej wiedzy do życia codziennego, jak też odwołanie do doświadczenia uczniów i skorelowanie z nim podejmowanych zagadnień. Wykonywanie tych zadań w ramach zajęć wychowanie do życia w rodzinie wydaje się trudne. Nauczyciel nie dysponuje bowiem zewnętrznymi sposobami motywacji, które znajdują wyraz w ocenianiu wiedzy, umiejętności i postępów edukacyjnych uczniów. Przeciwnie, brak oceny z wychowania do życia w rodzinie i związa-

¹⁸ Zainteresowanych tymi kwestiami odsyła się np. do: W. Sikorski, *Proksemika klasy szkolnej – ukryty wymiar edukacji*, Edukacja 3 (2013), s. 91–105.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Zob. więcej o tym np. w: W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań 2003, s. 27–28.

²¹ A. Putyńska, L. Putyński, *Wychowanie do życia w rodzinie. Poradnik dla nauczycieli*, s. 6–7, 9–10, 14–16.

nych z tym obaw przed konsekwencjami, wymaga od nauczyciela wychowania do życia w rodzinie podejmowania działań, które angażują uczniów w różne formy aktywności edukacyjnej dla osobistej przyjemności, zaspokojenia ciekawości poznawczej, rozwoju zainteresowań oraz wzbogacenia wiedzy i doświadczenia życiowego²². Stąd też za istotne uznać należy posiadanie i rozwijanie kompetencji społecznych przez nauczycieli wychowania do życia w rodzinie. Tego rodzaju kompetencje znajdują wyraz np. w diagnozowaniu dynamiki grupy i praktycznym wykorzystaniu wiedzy na temat procesów zachodzących w określonym zespole uczniów, umiejętności nawiązywania i podtrzymywania kontaktów interpersonalnych z uczniami, empatii, aktywnym słuchaniu, rozwiązywaniu konfliktów²³. Dzięki tym kompetencjom można skutecznie realizować założenia programowe, ale także stwarzać uczniom okazje do rozwijania umiejętności rozwiązywania problemów życiowych.

Aktywność w zakresie wychowania i profilaktyki

W roli zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie ważne miejsce zajmuje aktywność związana z udziałem w realizacji zadań wychowawczych i profilaktycznych. Wynika ona z powinności zawodowych, określonych w *Karcie Nauczyciela*²⁴ i w podstawie programowej²⁵.

Zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym nauczyciel wychowania do życia w rodzinie ma obowiązek wspierania uczniów w holistycznym rozwoju, a zwłaszcza w nabywaniu i doskonaleniu kompetencji społecznych oraz w nabywaniu umiejętności niezbędnych w przygotowaniu do życia w małżeństwie i rodzinie. W realizacji tej powinności ważnym punktem odniesienia są dokumenty programowe (np. podstawa programowa, program wychowawczy i profilaktyczny szkoły).

Do stałych elementów aktywności wychowawczej i profilaktycznej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie należy wspomaganie dzieci i młodzieży w przygotowaniu się do zrozumienia i akceptacji zadań rozwojowych związanych z życiem w małżeństwie i rodzinie oraz stymulowanie procesu samowychowania²⁶. Trudno sobie wyobrazić realizację tego zadania bez odwołania do

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Zob. *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. „Karta Nauczyciela”*, Dziennik Ustaw z 2014 r. poz. 191 i 1198 oraz z 2015 r. poz. 357, 1268 i 1418.

²⁵ Zob. *Podstawa programowa przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie*, <https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2011/02/4i.pdf> (4.01.2016), s. 1–6.

²⁶ Ibidem.

wartości uniwersalnych i promocji integralnej wizji ludzkiej seksualności. Stąd też za ważne uznać należy wspieranie uczniów w rozwoju moralnym i kształtowaniu hierarchii wartości, w tym także w kształtowaniu poczucia odpowiedzialności za siebie i innych oraz w rozwijaniu postawy wolnej od uzależnień (np. alkoholu, narkotyków, pornografii, internetu), przemocy i agresji²⁷. Realizacja tych zadań wymaga od nauczyciela wychowania do życia w rodzinie ustawicznego towarzyszenia uczniom oraz wspierania ich w rozwijaniu dojrzałych postaw moralnych i społecznych. Działaniom tym winna towarzyszyć troska o „promowanie trwałych związków małżeńskich, których podstawą jest więź emocjonalna, efektywne sposoby komunikowania się, wzajemne zrozumienie”²⁸ oraz życie wolne od uzależnień²⁹. Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie ma też wspomagać dzieci i młodzież w dążeniu do osiągnięcia dojrzałości psychicznej³⁰.

Wypełnianie wyżej wymienionych powinności, wynikających z roli zawodowej, wymaga nie tylko odpowiednich kwalifikacji zawodowych, ale także cech osobowych, które świadczą o dojrzałości ludzkiej i odpowiedzialności. Niemniej istotne wydają się również kompetencje społeczne nauczyciela wychowania do życia w rodzinie³¹. Warunkują one jakość kontaktów interpersonalnych z uczniami i ich rodzicami oraz z innymi osobami zaangażowanymi w wychowanie młodego pokolenia. Co więcej, poszczególne elementy kompetencji społecznych nauczyciela wychowania do życia w rodzinie decydują m.in. o umiejętności empatycznego słuchania, jasnego i spójnego komunikowania się, odpowiedzialnego i rzetelnego przekazywania wiadomości, otwartości, asertywności i zdolności do dialogu³². Dzięki tego rodzaju predyspozycjom można nie tylko właściwie komunikować uczniom cele wychowawcze, ale także diagnozować problemy wychowawcze i określać potrzeby w zakresie profilaktyki³³. Z tym wiąże się również motywowanie uczniów do samowychowania oraz współdziałanie z nimi w procesie rozpoznawania autentycznych wartości moralnych i ich internalizacji. Działaniom tym zawsze winno towarzyszyć poszanowanie godności każdego ucznia oraz respektowanie zasady podmiotowości³⁴.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem, s. 6.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Zob. więcej o tego rodzaju kompetencjach np. w: I. Sosnowska, *Kompetencje społeczne nauczycieli*, Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze 55 (2015), nr 6, s. 17–22.

³² Zainteresowanych tymi kwestiami odsyła się np. do: J. Jarmużek, *Kompetencje społeczne nauczycieli a skuteczność pracy w szkole*, Studia Edukacyjne 30 (2014), s. 213–227.

³³ W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, s. 25–26.

³⁴ Zob. więcej o tym np. w: A. Rynio, *Podmiotowość w edukacji*, *Dydaktyka Literatury* 25 (2005), s. 161–176.

W kontekście wyżej opisanych powinności wychowawczych nauczyciela wychowania do życia w rodzinie na uwagę zasługuje również realizacja zadań określonych w programie wychowawczym i profilaktycznym szkoły. Zadania te mają na celu kształtowanie i wzmacnianie postaw pożądaných społecznie oraz zmniejszanie wpływu czynników ryzyka na zachowanie uczniów³⁵. Ważną przy tym jest postawa dialogu. Dzięki niej możliwe staje się otwieranie uczniów na uniwersalne wartości, motywowanie do poszukiwania prawdy o małżeństwie i roli rodziny w życiu człowieka czy też promowanie wartości prorodzinnych i życia wolnego od agresji, przemocy i uzależnień. Służą temu różnego rodzaju działania wychowawcze nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Dla przykładu wymienić można udzielanie uczniom pomocy we właściwym przeżywaniu okresu dojrzewania, wzmacnianie procesu identyfikacji z własną płcią, tworzenie klimatu zaufania i otwartości oraz rozwijanie właściwości osobowych potrzebnych do budowania więzi koleżeństwa i przyjaźni³⁶. Kwestią zasadniczą pozostaje zawsze gotowość nauczyciela wychowania do życia w rodzinie do udzielania wychowankom różnego rodzaju pomocy oraz współdziałania z innymi nauczycielami i rodzicami w zakresie wychowania i profilaktyki.

Aktywność opiekuńcza

Z perspektywy roli zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie ważną wydaje się również aktywność opiekuńcza. Wyraża się ona w trosce o wspomaganie rodziny w zaspokojeniu potrzeb (np. biologicznych, psychicznych) uczniów oraz w dążeniu do zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa³⁷. W działaniach tych, podobnie jak w aktywności dydaktycznej i wychowawczo-profilaktycznej, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie „ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawą moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia”³⁸. Stąd też ważne jest odniesienie do wartości uniwersalnych oraz respektowanie zasad pracy opiekuńczej w różnych sytuacjach w środowisku szkolnym.

³⁵ A. Maj, *Program wychowawczy szkoły – ku integralnemu wychowaniu*, Zeszyty Formacji Katechetów 10 (2010), nr 3, s. 59 i nn.

³⁶ *Podstawa programowa przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie*, s. 1–6.

³⁷ K. Appelt, I. Kleczewska, *Powinności wychowawcze nauczyciela*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2001,99/padziernik,172/powinnosci_wychowawcze_nauczyciela,1187.html (17.01.2016), s. 1–2; por. analizy prowadzone przez Z. Dąbrowskiego, w: *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, t. 2, wyd. popr. i uzupełn., Olsztyn 2006.

³⁸ *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, Dziennik Ustaw z 2015 r. poz. 2156 oraz z 2016 r. poz. 35 i 64, art. 4.

Niezależnie od środowiska szkolnego i wieku uczniów, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie jest zobowiązany do stwarzania warunków bezpieczeństwa na zajęciach lekcyjnych i w czasie przerw³⁹. Jego aktywność opiekuńcza w tym zakresie polega przede wszystkim na właściwej, zapewniającej uczniom bezpieczeństwo organizacji zajęć i odpowiedzialnym – zgodnym z harmonogramem ustalonym przez dyrektora – pełnieniu dyżurów podczas przerw. Nie ogranicza się jednak tylko do wypełniania obowiązujących w szkole instrukcji i regulaminów dotyczących bezpiecznej organizacji nauczania i wychowania. Przeciwnie, wymaga troski o wszechstronny rozwój ucznia, w tym także o zaspokajanie potrzeb rozwojowych, rozbudzanie zainteresowań oraz wspomaganie w odkrywaniu siebie i własnych predyspozycji osobowych⁴⁰. W różnych sytuacjach edukacyjnych nauczyciel wychowania do życia w rodzinie ma udzielać uczniom wsparcia, odpowiedzialnie zaspokajając ich podstawowe potrzeby psychofizyczne i wspierać we wszechstronnym rozwoju⁴¹. Stąd też potrzebna jest nie tylko wiedza teoretyczna na temat rozwoju człowieka i wspomaganie go w tym procesie, ale także dobra znajomość wychowanków i środowiska szkolnego⁴². Realizacja tego zadania wymaga od nauczyciela wychowania do życia w rodzinie podejmowania – w ramach prowadzonych zajęć – odpowiednich działań diagnostycznych, które pozwalają w sposób obiektywny rozpoznawać potrzeby uczniów⁴³. Na tej podstawie projektowane są i realizowane działania kompensacyjne ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb rozwojowych uczniów⁴⁴.

W aktywności opiekuńczej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie, podobnie jak w aktywności dydaktycznej i wychowawczo-profilaktycznej, kluczową rolę spełniają właściwości osobowe oraz kompetencje społeczne⁴⁵. Niemożliwe jest bowiem zapewnienie uczniom bezpieczeństwa i wspieranie ich w zaspokajaniu podstawowych potrzeb psychofizycznych, bez życzliwości, skłonności i gotowości do niesienia pomocy, wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka, otwartości, zrozumienia i cierpliwości⁴⁶. Wśród tych predyspozycji osobowych szczególnie miejsce zajmuje umiejętność nawiązywania i podtrzymy-

³⁹ *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. „Karta Nauczyciela”*, z 2014, poz. 191, 1198 oraz z 2015 r. poz. 357, 1268 i 1418.

⁴⁰ *Ibidem*; por. L. Albański, *Opiekuńczo-wychowawcza działalność szkoły*, w: L. Albański, S. Gola, *Wybrane zagadnienia z pedagogiki opiekuńczej*, Jelenia Góra 2013, s. 76–91.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Kodeks etyczny nauczyciela*, <ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka/@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf> (17.01.2016), s. 1–3.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ W. Strykowski, J. Strykowska, J. Pielachowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, s. 26–27.

⁴⁵ K. Appelt, I. Kleczewska, *Powinności wychowawcze nauczyciela*, s. 1–3.

⁴⁶ *Ibidem*.

wania kontaktów interpersonalnych oraz wywierania pozytywnego, wychowawczo pożądanego wpływu na uczestników zajęć wychowanie do życia w rodzinie. Wzmacniają one jakość aktywności zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Pozwalają rzetelnie wypełniać rolę zawodową, ale także autentycznie towarzyszyć wychowankom w poszukiwaniu uniwersalnych wartości, ich internalizacji oraz w kształtowaniu dojrzałych postaw moralnych i społecznych⁴⁷.

Zakończenie

Zaprezentowane powyżej zagadnienia wskazują na trzy integralnie ze sobą powiązane komponenty roli zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Odnoszą się wprost do różnych obszarów aktywności dydaktycznej, wychowawczo-profilaktycznej i opiekuńczej w środowisku szkolnym.

Szkoła jest szczególnym miejscem wypełniania roli zawodowej przez nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Aktywność zawodowa zgodna z tą rolą zależy nie tylko od kompetencji, ale także od predyspozycji osobowych nauczyciela. Znaczące wydają się też uwarunkowania środowiskowe. Specyfika szkoły, właściwości podmiotowe i potrzeby uczniów oraz oczekiwania rodziców decydują o specyfice roli zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Warunkują bowiem jakość szczegółowych zadań dydaktycznych, wychowawczo-profilaktycznych i opiekuńczych, które nauczyciele podejmują w ramach wychowania do życia w rodzinie. Zawsze jednak wymagają odwołania do osobistej wiedzy i doświadczenia oraz uniwersalnych wartości.

Wypełnianie roli zawodowej pozwala nauczycielom wychowania do życia w rodzinie na odpowiedzialne i rzetelne wspomaganie uczniów we wszechstronnym rozwoju. Wymaga jednak pozytywnego przedstawienia wiedzy dotyczącej miłości, odpowiedzialności, przyjaźni, seksualności, płodności kobiety i mężczyzny oraz ludzkiego życia od poczęcia do naturalnej śmierci. W efekcie tych działań możliwe staje się ukazywanie małżeństwa jako wartości i dobra społecznego, a rodziny jako wspólnoty opartej na małżeństwie kobiety i mężczyzny oraz wspieranie uczniów w internalizacji wyżej wymienionych treści i kształtowaniu postaw prorodzinnych.

⁴⁷ Ibidem.

ROLA ZAWODOWA NAUCZYCIELA WYCHOWANIA DO ŻYCIA W RODZINIE

(STRESZCZENIE)

Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie podejmuje różnego rodzaju formy aktywności zawodowej w szkole. Są one ważnym komponentem jego roli zawodowej. Wynikają m.in. z obowiązującego prawa, powinności zawodowych, założeń programowych kształcenia w poszczególnych typach szkół i oczekiwań społecznych. Niemniej istotne znaczenie mają właściwości osobowe oraz kwalifikacje i kompetencje zawodowe. Wymienione czynniki warunkują jakość aktywności zawodowej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Analizując problematykę określoną w tytule niniejszego przedłożenia, zwrócono uwagę na prawa i obowiązki nauczyciela wychowania do życia w rodzinie, które dotyczą nauczania, wychowania, profilaktyki i opieki. Odwołano się przy tym do obowiązujących dokumentów oświatowych i założeń programowych. Pozwoliło to wskazać, na czym polega właściwe wypełnianie zadań dydaktycznych, wychowawczo-profilaktycznych i opiekuńczych przez nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Dowiedziono, że niezależnie od przemian zachodzących w rzeczywistości społeczno-kulturowej, potrzeb i zainteresowań uczniów oraz oczekiwań rodziców, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie zobowiązany jest do rzetelnego i odpowiedzialnego udziału w podejmowaniu zagadnień dotyczących małżeństwa i rodziny. Ma też wspierać uczniów w integralnym rozwoju oraz w kształtowaniu postaw społecznych i moralnych w oparciu o uniwersalne wartości moralne i społeczne.

THE PROFESSIONAL ROLE OF TEACHER OF EDUCATION FOR FAMILY LIFE

(SUMMARY)

Teachers of education for family life take all sorts of forms of professional activity in school. The activities are an important component of teachers' professional role. They arise, among others, from applicable laws, professional obligations, curriculum assumptions in particular types of schools and social expectations. However, personal characteristics as well as professional qualifications and competence are of great importance. These factors determine the quality of professional activity of the teacher of education for family life. By analyzing the issue mentioned in the title of this thesis, attention was drawn to the rights and obligations of teachers of education for life in the family that relate to teaching, upbringing, prevention and care. Reference is made at the same time to the existing educational documents and curriculum assumptions. This made it possible to indicate what the proper fulfillment of teaching, educational-preventive and caring tasks of the teacher of education for life in the family depends on. It has been proved that regardless of the changes taking place in the socio-cultural realities, the needs and interests of students and the expectations of parents, teachers of education for life in the family is required to take fair and responsible participation in the issues relating to marriage and family. He also has to support his students in the integral development and shape social and moral attitudes based on universal moral and social values.

DIE BERUFSROLLE DES LEHRERS FÜR DIE ERZIEHUNG IM BEZUG AUF DAS LEBEN IN DER FAMILIE

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Lehrer für die Vorbereitung auf das Leben in der Familie unternimmt verschiedene Berufsaktivitäten in der Schule. Sie sind eine wichtige Komponente seiner Berufsrolle. Sie resultieren u.a. aus dem geltenden Recht, den Berufspflichten, den Programmgrundlagen in verschiedenen Schultypen sowie aus den gesellschaftlichen Erwartungen. Eine Schlüsselrolle spielen hier jedoch die persönlichen Qualitäten sowie die beruflichen Qualifikationen und Kompetenzen. Die aufgezählten Faktoren beeinflussen die Qualität der Berufsaktivitäten des Lehrers für die Vorbereitung auf das Leben in der Familie. Bei der Analyse der Titelproblematik des folgenden Artikels wurde die Aufmerksamkeit auf Rechte und Pflichten des Lehrers für die Vorbereitung auf das Leben in der Familie gelenkt, welche die Erziehung, Prophylaxe sowie die Pflege betreffen. Es wurden dabei die geltenden staatlichen Bestimmungen sowie Programmgrundlagen herangezogen. Es wurde dabei gezeigt, worin die eigentliche Erfüllung der didaktischen, erzieherisch prophylaktischen und pflegenden Aufgabe durch den Lehrer für die Erziehung auf das Leben in der Familie besteht. Es wurde bewiesen, dass unabhängig von den sozial kulturellen Veränderungen, von Bedürfnissen und Interessen der Schüler sowie von den Erwartungen der Eltern, der Lehrer für Erziehung auf das Leben in der Familie zur sorgfältigen und verantwortungsvollen Behandlung der Themen, welche die Ehe und Familie betreffen, verpflichtet ist. Er soll auch die Schüler in der integralen Entwicklung sowie in der Ausgestaltung der sozialen und moralischen Haltungen unterstützen, die auf moralischen Werten gegründet sind.